

DİNİ MÜSİKİ AÇISINDAN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EZAN*

Erhan KOCAKANAT**

ÖZET

Zamanımızda genel kabul görmüş tasnife göre Türk müzikisi; iki ana başlık altında, “dini” ve “lâdini” müzik olarak incelenmiştir. Dini müzikinin kendi içindeki tasnife göre ise “Cami Müzikisi” ve “Tasavvuf (Tekke)” müzikisi olarak iki grup vardır. Bu çalışmada cami müzikisinin en önemli öğelerinden olan ezan’ın müzik açısından incelemeye başlamadan önce Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Medine döneminde ilk ezanın okunmasıyla başlayan tarihsel süreçteki uygulamaları incelenmiştir. Ezanın insan sesiyle okunması sebebiyle müzikten faydalanma zorunluluğu vardır. Bu sebeple ezanın bütün insanlar üzerinde etkili olabilmesi, güzel sesli ve müzik bilgisi olan insanlar tarafından okunması ile mümkündür. Dolayısıyla müezzinlik müessesesi teşkil edilmiş olup çalışmamızda Peygamberimiz zamanından itibaren müezzinlik ve önemli müezzinler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ezan, Müezzin, Müzik, Din

JEL Kodu: Z12, Z10, Z19

AZAN IN TERMS OF RELIGIOUS MUSIC FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

According to the general accepted classification, Turkish music has been studied under two main headings: religious and non-religious. Religious music is also classified into two groups such as Mosque music and Sufi music. In this study firstly studied the azan which is one of the most important elements of mosque music, and the application of it in its historical process from the beginning of the azan in Medina period of our prophet Mohamed. Since the azan is recited by human voice, music has to be used. Therefore, the azan can be effective if it is recited by sweet voiced people who have good musical knowledge. So, a specific occupation which is called “muezzin” was appeared and from the times of our prophet important muezzins have been studied.

Keywords: Azan, Muezzin, Religious, Music

JEL Codes: Z12, Z10, Z19

GİRİŞ

İslâmiyet’te müziğe genellikle temkinli yaklaşmış, müzikinin haram olup olmadığı tartışılmış ancak müzikinin haramlığına dair kesin hüküm verilmemiştir. Konuyla ilgili olumsuz fikirlerin kesin delillere değil, zorlayıcı anlamlandırmalara dayandığı görülmektedir. Kuran’da müziği yasaklayan hiçbir ayet yoktur. Müzikten yana olmayanların onun haram olduğunu, müzikten yana olanlar ise helal olduğunu göstermek için en uzak ihtimalleri bile değerlendirerek, ayetleri çok zorlama bir şekilde tevil ederek, kendi görüşleri için bir sığınak bulmaya çalışmışlardır (Ateş, 2015:33).

Helal olduğu apaçık olan bazı hususların dahi kötü amaçla ve maksadının dışında kullanıldığı zaman haram olacağı herkes tarafından bilinir. Bu konuda Bayram Akdoğan’ın görüşleri dikkate değerdir:

* Makale, yazarın “*Dini Müzik Açısından Geçmişten Günümüze Ezan Ve Müezzinlik*” (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları ABD, Isparta, 2017) adlı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

**Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Yalvaç Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, erhankocakanat@isparta.edu.tr

“Eğer kötüye kullanılma ihtimali olan birtakım şeylerin normal şartlarda da haram olacağı kanaatine gidecek olursak, o zaman Allah’ın kullarına bahsettiği birçok nimeti kısıtlama ve inkâr yoluna gitmiş oluruz ki; bu konuda nefsimizden de öteye geçerek, başkalarını bundan mahrum etmek hakkımız değildir. Müsikinin lehinde ve aleyhinde görüş ileri sürenler, hadislerden de deliller ileri sürmüşlerdir. Ancak müsikinin mubah olduğuna delil olarak gösterilen hadisler daha net, rivayet bakımından daha sağlam, İslâm’ın genel prensiplerine ve dünya görüşlerine daha uygun görülmektedir. Müsikinin haram olduğuna delil olarak gösterilen hadislerin birçoğu mevzu, bir kısmı râvinin kendi mütaalâsı ve bir kısmı da o hadisin vüruduna sebep olan olayın tam anlaşılmadan müzik aleyhine delil olarak kullanıldığını göstermektedir.” (Akdoğan: 1999:380-381)

Hiz. Peygamberimiz bir Hadis-i Şerif’te: “Zeyyinülkur’ânebiasvâtiküm”, “Kuran’ı güzel sesle süsleyiniz” buyurmuşlar ve sesinin güzelliği ile tanınan “Bilâl-i Habeşî”yi müezzinlik ve ezan okuma ile görevlendirerek müsikinin İslâm’daki yerini en güzel ve açık biçimde belirtmiştir. Kuran okunmasında uyulması gereken kurallar bilimi demek olan “Kıraat ve Tecvit” ilimleri de müzik ile iç içe olan kurallardır (İnançer, 1999:9). Bu kuralları ve müsikinin inceliklerini bilen ve uygulayan kişi olarak kaynaklarda Hiz. Bilâl gösterilmiştir: “Hiz. Bilâl uzun yıllar peygamberimizin hizmetinde bulunmuş, ilk ezanı ve kameti O okumuştur. Bunun yanında peygamberimizin müezzinlerinden Ebu Mahzûre’nin sesi güzel olduğu için pek etkili ezan okurdu. Resulullah fetihten sonra onu Mekke’ye müezzin tayin etmişti. Hiz. Peygamber ruhen sıkıldığı zamanlarda Bilâl’i yanına çağırarak “Erihna ya Bilâl” (Ey Bilâl bizi ferahlandır.) buyururlardı. Bilâl o güzel sesiyle okudukça Hiz. Peygamber ruhen huzur ve sükuna kavuşur, Bilâl’i överdi. Kuran’ın mana ve üslup güzelliğine bir de Bilâl’in güzel ses ve nağmesi eklenince dini his ve heyecanlar daha da coşmuş, böylece dini zevkle sanat zevki kaynaşarak daha duygulu bir üslup ortaya çıkmıştır. İşte müsikinin esas kaynağını bu duygularda aramak gerekir.” (Ateş, 2015:36)

Genel olarak İslâm alimleri arasındaki görüş ayrılığı, müsikinin varlığı ile ilgili değil müsikinin türü ile ilgilidir. Dolayısıyla, İslâmî prensiplere ve uygulamalara ters düşen müziklerin mubah olmayacağı herkes tarafından bilinmektedir, bu konuda hiçbir Müslümanın itirazı yoktur (Akdoğan, 201:39).

Nitekim geleneksel Türk yaşayış biçiminin tarihte görüldüğü dönemlerde de İslâmiyet’in müziğe tesir ettiği bilinmektedir: “Türklerin gerek bireyler nezdinde gerekse devlet düzeyinde İslâmiyet ile buluşması elbette hayatın her aşamasını, doğal olarak gelenekleri ve görenekleri de etkisi altına almıştır. Bu etkilerin en güçlü görüldüğü alanlardan birinin de müzik olduğu söylenebilir. Türklerin güçlü müziklerinin olduğu Çin, Moğol, Rus ve Türk kaynakçalarında açıkça ifade edilmektedir. Bu müzik içerisinde devlet ve halk tabanlı iki ayrı tür olduğu, her iki türün de kendi alt katmanlarını oluşturduğu bilinmektedir. Devlet elinde gelişen müsikinin “Han, Kağan yani Hun” döneminden Osmanlı’ya; tuğ, tabıl, nevbet ve mehter aracılığı ile aktarıldığı ve bu aktarımın güçlü bir Mevlevî müzikisi; deyiş ve nefesler aracılığı ile dergahlarda da tasavvuf müzikisini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu gelişmeler içerisinde konumuz ile doğrudan bağlantısı olan Türk din müzikisinin kolları arasında yer alan cami müzikisinin yeri, hem Türkler için hem İslâm inancı için çok özel bir konumda bulunmaktadır. İslâmiyet’te dini müsikinin gelişimini; ibadette önemli bir yeri olan ‘Kur’an-ı Kerim’ tilaveti ve kıraatında ve ‘Ezan-ı Muhammedi’ uygulamalarında aramak gerekmektedir. Söz konusu bu iki temel kökten beslenen İslâm dini müzikisinin günümüzde ulaştığı konuma bakıldığında, hem dini müsikinin gelişme düzeyi ve insanlık üzerindeki etkisi hem de müzik alanı ve müsikinin işlevselliği bakımından açıkça ortaya çıktığı görülmektedir. Türklerin resmi devlet dini olarak İslâmiyet’i kabul ettikleri M.S. X. yüzyıldan günümüze Türk Müzikisi kültüründen etkilenerek çok geniş tür ve icra olanaklarına kavuşan İslâm dini müzikisi; Türklerin müzik geleneğinde var olan iyileştirme, askeri-mehter, otasaray, tekke-dergah, ve halk müzikisi türleriyle de yüzyıllar boyunca sürekli etkileşim içerisinde gelişim göstermiştir. Öyle ki, asırlardır Müslüman kimliğinin simgesi durumunda olan ezan, Müslümanlaşan Türkler ile birlikte özellikle Osmanlı Devletinde ayrı bir önem arz etmiş, özgürlüğün ve bağımsızlığın sembolü durumuna gelmiştir.” (Uzun, 2014/2:87)

Araplar arasında İslâmiyet'ten önce mûsiki ile kaside okuma geleneğinin bulunduğu bilinmektedir. Türklerin İslâmiyet'i kabul edişinden sonra sürekli olarak gelişen Türk Mûsikisi, hiçbir milletle kıyaslanmayacak derecede ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla birlikte, din adamları içinde mûsikiyi hor gören, uğraşılmasını günah sayan kimseler her zaman ortaya çıkmıştır. Buna karşılık İslâm'ın mistik ve edebi yorumcuları olan mutasavvıflar arasında ibadette mûsikiye çoğunlukla yer verilmiştir. Mezhep ve tarikatların sayısı arttıkça biçim değişikliklerine paralel olarak ibadet şekilleri de değişmiş, mûsikiye daha fazla yer verilir olmuştur. Bu da, yeni yeni beste şekillerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böyle olmakla birlikte dini mûsiki eserlerine sazın eşlik etmesine, dini mahiyetteki saz mûsikisine zaman zaman ağır hücumlarda bulunulmuştur (Özalp, 2000:107).

“Türk mûsikisi formları genel hatları yanında daha çok icra bakımından “saz mûsikisi (enstrümantal müzik)” ve “sözlü mûsiki (vokal müzik)” olarak ikiye ayrılır. Sözlü mûsiki de kendi içinde “dini mûsiki” ve “din dışı mûsiki” (lâdini, profan) ana başlıklarıyla iki ayrı bölümde incelenir. Türk Din Mûsikisi yüzyıllar boyu yaşanan İslâmi hayatın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kuran-ı Kerim'in prensipleri, Hz. Peygamber ve ashabının uygulamaları yanında, tasavvufun ortaya çıkışından sonra bu doğrultuda teşekkül eden dini hayat, zamanla camilerde, tekkelerde, muhtelif tarikat toplantılarında yapılan ibadet ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icra edilen ve dini mûsiki adını alan bir mûsikiyi meydana getirmiştir. Türk dini mûsikisi, nitelik bakımından cami mûsikisi ve tekke (tasavvuf) mûsikisi olmak üzere iki türde incelenmiştir. Ortak birçok vasıfları olmakla beraber cami ve tekke mûsikilerinde ayrı ayrı üslup ve tavırların mevcut olduğu bilinmektedir. Cami mûsikisinin daha çok ciddiyet ve zahidâne bir mahiyet taşımasına karşılık, tekke mûsikisinde tasavvufi bir lirizm ve coşku hakimdir.” (Özcan, 1998:359)

Son zamanlarda “tasavvuf mûsikisi” olarak da ifade edilen tekke mûsikisi, “cehrî zikir yapan tarikatların zikirleri esnasında daha çok ritme dayalı, bazan bir veya birkaç enstrümanın iştirakiyle ortaya çıkan mûsiki” (Özcan, 1998:384) şeklinde tarif edilebilir. Tekke mûsikisi formları genelde Mevlevî âyini, ilâhi, mersiye, durak, şugul, nefes biçiminde sıralansa da, dinî mûsikide cami ve tekke mûsikisi sınıflandırılması çerçevesinde her iki sınıfın formlarının kesin sınırlarla ayrılmadığını, bazı biçimlerin iki mûsiki şubesinde de ortak icra edildiğini belirtmek gerekir. Bu durumda her ne kadar tekkedeki ağırlığı daha fazla ise de ayrıca camide icra edilen ilâhi formu başta olmak üzere mevlid, mi'râciyye, na't, kaside, tevşih ve mersiye gibi formlar hem camide hem tekkede kullanılmıştır. Meselâ zakirlerin zikir sırasında tekkelerde okuduğu zikir ilâhisi veya usul ilâhileriyle zikir dışında topluca okunan cumhur ilâhilerinin yanısıra, camide teravih namazı sırasında okunan Ramazan ilâhileri ve Muharrem ayında hem tekkelerde hem camilerde okunan mersiyeler bu ortak icralardan bazılarıdır (Özcan, 1998:384).

Tasavvuf tekke mûsikisinin cami mûsikisi ile arasındaki en önemli farklardan biri, cami mûsikisinde hiçbir çalgı aletinin kullanılmamasıdır. Cami mûsikisi tamamen sese dayalı bir tür iken, tekke mûsikisinde kudüm, bendir, mazhar, zil gibi vurmalı sazların yanı sıra ney, rebab, tambur, ud, keman gibi sazların kullanıldığı da görülmektedir. Başlangıçta ney, rebab, tambur gibi klasik sazlar kullanılırken, sonraki dönemlerde piyano dahi mutribde yer almıştır. Türk mûsikisinin her türünde olduğu gibi tekke mûsikisinde de beste şekilleri çok çeşitlidir. Değişik zikir usullerini yansıtabilecek biçimde gelişmiş, birbirinden güzel formlar ortaya çıkmıştır. Bu işi iyi bilenler tarafından icra edilen bazı formlar özellik kazanmıştır (Ateş, 2015:140).

1. EZAN'IN ANLAMI ve İLK EZAN

Kelime olarak “bildirme, duyurma” manalarına gelen ezan, müslümanlara namaz vaktinin geldiğini belirtmek amacıyla günde beş defa okunan Arapça metindir. Farz namazların vaktinin girdiğini ilan eden Ezan, Hicri birinci asırdan itibaren bugünkü şekliyle okunmaya başlanmıştır. Ezan metninde ilk okunduğu günden bu yana hiçbir değişiklik olmamış, metnin aslı muhafaza edilmiştir (Ateş, 2015:60).

Hız. Peygamber (a.s.) ve sahabeler Medine'ye hicret etmiş, Mekke'de çekilen sıkıntılar sona ermiştir. İslâm'ı yaymak için uygun bir ortam bulunmuştur. Ancak namaz vaktinin girdiğini bilme ve mescitte oluşan cemaate yetişerek bir arada namaza durma konusunda aksaklık söz konusu olmaktadır. İslâm'ı daha iyi, daha özgür öğrenebilmek ve yaşayabilmek için Medine'de toplanan sahabe, ilk zamanlarda tahmini olarak bir araya gelerek namaz vaktini tespit edip, cemaat oluşturuyorlardı. Namazın tam olarak ne zaman kılınacağını her zaman kestiremiyorlardı. Bazıları geç kalıyor, bazıları erken gelip bekliyordu. Nüfus arttıkça bu husus daha büyük bir mesele haline gelmişti. Bir dağınıklık söz konusuydu. Bu durum hem ibadetin topluca edasına, hem de günlük işlerin aksamasına sebep oluyordu (Özpinar, 2012:25).

“Peygamber efendimiz bir gün ashaba danıştı:

‘Namaza nasıl çağrılmalı?’

O, hakkında vahiy olmayan konularda sahabelere danışır ve istişareyi öğretirdi. Sahabelerden gelen ilk fikir şu oldu:

‘Namaz için gelince bir bayrak dikilsin. Herkes bayrağı görür, gören görmeyene haber verir.’

Resul-i Ekrem (a.s.m.)bu görüşe katılmadı. Bu konuda ikinci bir düşünce şöyleydi.

‘O zaman Yahudilerin borusu gibi boru çalalım’

‘Bu da Yahudilerin işi.’

Peygamberimiz dinde onlara benzemeyi istemiyordu. Dinde Yahudi ve Nasranilere benzememek bir esastı. Sonra ateş yakmak ve namaz vaktini ünleyicilerle bildirmek teklif edildi. O sırada “Hz. Ömer” bir başka öneride bulundu:

‘Neden halkı namaza çağırmak için (kent içine) adam göndermiyorsun?’

Resulüllah bu düşünceyi uygun gördü ve Hz. Bilâl'e emretti.

‘Kalk namaz için seslen’

Bilâl Habeş-i bir müddet Medine sokaklarında dolaştı:

‘Es- salâh!... Es- salâh!...’ (Haydin namaza! Namaza buyrun!)

Birkaç gün sonrasıydı. “Abdullah b. Zeyd” yatsı namazını Mescid-i Nebi de kılıp evine gitmişti.

Rüyasında yeşil elbiseli biri, elindeki çanla Zeyd'e geldi. Zeyd sordu:

‘Bu çanı bana satar mısın?’

‘Onu ne yapacaksın?’

‘Namaza çağıracağım.’

Adam çanı satmaya yanaşmadı ve başka bir şey teklif etti:

‘Sana bu iş için ondan daha hayırlı bir şey göstereyim mi?’

‘Göster, nedir o?’

Rüyasına giren adam, aşağıdaki sözleri okumağa ve öğretmeğe başladı:

Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber’!

Eşhedüenla ilahe illallah, Eşhedüenla ilahe illallah!...”

Başından sonuna kadar ezanı ona okudu. Rüyadaki adam biraz gerileyip ilk okuduğuna şunları da ekledi:

‘Kadkametissalâh, kadkametissalâh’

Sonra şöyle dedi:

‘Namaza kalkınca da bunu okursun.’

Abdullah sabah namazı vakti Resulüllah'a giderek rüyasını anlattı. Hz. Peygamber öğrendiklerini Bilâl'e öğretmesini istedi. Hz. Bilâl gür sesiyle ve ilk ezanla herkesi sabah namazına çağırıyordu. Az sonra Hz. Ömer namaza geldi. Resulüllah'a aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü anlattı.” (Sarıcık, 2009:25)

Bu rüya ile birlikte İslâm'da ilk ezan bu şekilde okunmaya başladı ve günümüze kadar aslı bozulmadan intikal etti. Namazlara davetin ezanla yapılmaya başlanmasından sonra Mescid-i Nebevi'nin kible tarafına ezan okumak için müezzinlerin ipe tırmanarak çıktıkları “üstüvane” denilen bir yer yaptırıldı. Minarenin ilk şekli olarak düşünülebilecek silindirik biçimindeki bu yerin dışında, ezan okumak için

mescidin arka tarafı ve çevresinde ezan okunan yer anlamında “*mi’zene*”¹ adı verilen yüksek yerler de kullanılıyordu. Mescid-i Nebevi’de Resul-i Ekrem’in minberinin kuzeyinde Bilâl-i Habeşî’nin müezzinlik yaptığı yerde bulunan müezzin mahfili “*makberiyye*” adıyla meşhur olmuştur. Bu bağlamda dini mimarideki gelişmelere paralel olarak cami içerisinde müezzinlerin görev yaptıkları genellikle mihrabın karşısında “mahfil” adı verilen özel mekanlar oluşturuldu (Ateş, 2014:165).

Sabah ezanında diğer vakitlerden farklı olarak söylenen “*Esselat-ü Hayrûnmine’nnevm*”(Namaz uykudan hayırlıdır)” ibaresi de Bilâl-i Habeşî tarafından ezana eklenmiş, bu eklemeyi Peygamber Efendimiz beğenmiş, daha sonra da bu uygulama devam etmiştir. Hz. Peygamber’in vefatına kadar hiç aksatmadan müezzinliğini Hz. Bilâl yapmıştır. Bu hadiseden sonra bütün Müslüman coğrafyalarında namaza davet amacıyla ezan okunmaya başlanmış ve bu uygulama günümüze kadar bu şekilde ulaşmıştır. Ezanın metninde ilk okunduğu günden bu yana hiçbir değişiklik olmamıştır; sadece icrada bazı farklılıklar olmaktadır. Bunun sebebi milletlerin müzik anlayışlarından veya şive farkından kaynaklanan ayrımlardır. Çünkü ezan mûsikiden istifade ile ve yüksek sesle okunan bir metindir. Dolayısıyla icrada o milletin mûsiki ve melodi anlayışı etkili olur ki; bu kültür farkı da gayet doğaldır (Ateş, 2014:61).

2. EZAN’IN ÖNEMİ VE MEŞRUIYETİ

Ezan, sadece kulluk ve mü’minlik bilincini hatırlatan bir çağrı değildir. Ezan, asıl işlevi namaza çağırarak olsa da dini bakımdan Müslümanlar için kutsal manâ ve değer taşımaktadır. Bu sebeple ilahi hikmet taşıyan derin anlamı ve önemi açısından ezan, dinin şeâirinden² biri haline gelmiştir. Yani ezan, okunmasıyla dini temsil eden bir özellik içermek ve okunduğu yerde Müslüman varlığının işaretlerinden birisi olma görevini üstlenmiştir. Ezanın fazileti ve Müslüman için önemi, işte bu işlevinden, yani İslâm’ın nişanelerinden birisi olmasından kaynaklanmaktadır. Aslına uygun kelimelerle ve yine özüne uygun biçimde okunması, ezanın amacına ulaşabilmesinin en önemli koşuludur (Özpinar, 2012:89).

Ezan okuma İslâm dünyasında fetih ve zaferlerin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Nitekim Mekke’nin fethinden beri ele geçirilen her beldede yapılan ilk uygulamalardan biri, fetih müjdesini her tarafa duyurmak üzere yüksek bir yerde ezan okumak olmuştur (Uzun, 1988:43).

Ezanın dini bir çağrı vasıtası olarak diğer dinlerin çağrılarından ayıran en önemli özelliği, onun insan sesiyle yapılıyor olmasıdır. Ezanın her zerresinde insan vardır; ortaya çıkışına emek veren, seslendiren, davet eden, davet edilen hep insandır. Bu özellik, ezanı daha insani ve sıcak kılmakta; onun çağırıldığı, İslâm ikliminin muhatabını ve muhteviyatını anlatmaktadır. İslâm’ın kutsal çağrısının insan sesiyle yapılmasındaki hikmetin sırrı, kendisini sadece iletişimdeki dehasında göstermez; bu özelliği onu aynı zamanda evrensel bir konuma taşır. Böylece ezan, çağlar üstü, zaman ve mekan üstü bir özellik kazanır; evrensel bir iletişim unsuru haline gelir. Onu duyan herkes onun lahuti bir çağrı olduğunu idrak eder; ruhundaki bir yere dokunduğunu hisseder. Bu bakımdan ezanın dili insanidir, evrenseldir. Sesle yapılan bu iletişim, insanlar arasındaki iletişimin en etkili ve yapıcı vasıtasıdır. Bu da ezanın, çan çalmak, boru üflemek, ateş yakmak, duman çıkartmak gibi kutsal kabul edilen iletişim vasıtalarından ne kadar farklı ve anlamlı olduğunu açıkça göstermektedir (Özpinar, 2012:101-102).

Mâna ve muhtevası bakımından hem namaz hem de İslâm için bir çağrı vazifesi gören ezan vasıtasıyla insanlar bir taraftan namaza çağrılırken, diğer taraftan İslâm’ın üç temel ilkesini oluşturan Allah’ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed’in O’nun elçisi olduğu ve asıl kurtuluşun (felâh) âhiret mutluluğunda bulunduğu gerçeği açıklanmış olur. Bununla beraber ezanın bir diğer kayda değer özelliği dünya üzerinde asla susmamasıdır. Yer küresinin güneş karşısındaki konumu ve kendi çevresinde dönüşü ile namaz vakitlerinin oluştuğu göz önünde bulundurulduğu takdirde; Müslümanlarla meskûn olan her

¹ Ezan okunan yüksekçe yer (Minare)

² Allah’a kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller anlamında terim.

noktada günde beş defa okunan ezanın kesintisiz devam ettiği, bu ilâhî mesajın günün her anında yeryüzünden yükseldiği anlaşılır. Hz. Peygamber'den nakledilen birçok hadis ezanın manâ ve önemini dile getirmekte ve ezan okumanın faziletlerini belirtmektedir (Çetin, 1995:37).

Ezanın, bir “Sünnet-i müekkede” olduğunda bütün imamlar ittifak etmişlerdir. *Ezanın meşruiyetini inkar, küfrü gerektirir*” şeklinde fetva vermişlerdir. Fakihler, ezanın meşruiyetine delil olarak şu ayet-i kerimeleri göstermişlerdir (Sırma, 2005:38). “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine gidin ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*” (Cuma Suresi, 9. Ayet)

“*Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu şüphesiz akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır.*” (Maide Suresi, 58. Ayet)

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)'in konu ile ilgili bir hadis-i şerifi şöyledir:

Ebu Hüreyre'den (r.a.) Peygamber Efendimizin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulüllah (s.a) “*Şayet insanlar; ezan ve ilk saftaki sevabı bilselerdi, sonradan(ezan okuma ve ilk safta yer alma hususunda) kur'adan başka çare bulamasalardı elbette kur'a çekerlerdi. Namaza erken gitmekteki sevabı bilmiş olsalardı yarış ederlerdi. Yine şayet yatsı ve sabah namazlarındaki sevabı bilselerdi, emekleyerek dahi olsa bu iki namaza gelirdi.*” buyurmuştur (Nevevi, 2006:273).

Yine Enes bin Malik (r.a.)'den rivayetle: Resulüllah (s.a); “*Ezan ile kamet arasında (yapılan) dua reddolunmaz*” buyurmuştur (Nevevi, 2006:280).

Ebu Hüreyre'den başka bir rivayetle: “*Namaz için ezan okunduğu zaman, şeytan ezanı duymamak için arkasını dönüp yellenerak kaçır. Ezan bitince tekrar geri gelir. Namaz için kamet edilince yine arkasını dönüp kaçır. Kamet bittiğinde yine gelir ve kişi ile nefsi arasına sokulur ve ona: Filân şeyi hatırla, filân şeyi hatırla diyerek, namazdan önce aklında olmayan şeyleri hatırlatır da, neticede insan kaç rek'at namaz kıldığını bilemez olur.*” (Nevevi, 2006:276)

Cabir (r.a.)” dan rivayet edilmiştir: “*Allahümme Rabbe hazihi'd-da'veti't-tamme. Vesselatilkâimeti ati Muhammedenilvesiletevel fazilete ved-dereceter-refiate. Vebashumakamen Mahmudenillezi ve adteh. İnneke lâ tuhlifu'l-mîâd*”, “*Kim ezanı işittiği zaman: Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın rabbi Allahım! Muhammed'e vesîleyi ve fazîleti ver. Onu, kendisine vaat ettiğin makâm-ı mahmûda ulaştır, diye dua ederse, kıyamet gününde o kimseye şefâatim vâcip olur.*” (Nevevi, 2006:279)

Kuran-ı Kerim'de ezan hep namaz ile birlikte zikredilir. Doğrudan ezan yerine “namaza çağrı” denilerek, ezanın namaz ile ilişkisi işaret diliyle vurgulanır. Yine birçok hadis-i şeriften de namaz ve ezanın birlikte düşünülmesi gerektiği anlaşılır. Hz. Peygamber Müslümanlara namazı emrederken, mutlaka ezan okunması gerektiğini bildirir. Ezan ve namaz ilişkisine vurgu yapan hadislerden birisi şöyledir: “*Bir yerleşim yerinde üç hane bulunur da ezan okunmaz ve namaz kameti getirilmezse, onlara ancak şeytan galip gelir/hakim olur. Cemaate devam etmen gerekir.*” Bu Peygamber buyruğu, ezan ve namazın birlikte Müslüman fert ve toplumda oluşturduğu kimlik bilincini göstermesi bakımından önemlidir. Sahabe-i kiramdan “İbn Ümmi Mektum”un gözleri görmezdi, âmâ idi. Kendisini camiye getirecek bir kimsenin olmadığını söyleyerek namazı evde kılmak için izin istemişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona ezanı duyup duymadığını sordu. “Evet” deyince de “*Öyleyse davete icabet et. (Camiye gel.)*” buyurarak ezan ve namaz bütünlüğünü vurguladı (Özpinar, 2012:78-79).

Bu ayetlere göre vahiy ezanı onaylamış ve “meşru” saymıştır. Bu noktada ezanın yalnız bir sadık rüyaya dayanmadığını, ayetle de meşrulaştırıldığını görmekteyiz. O, bu açıdan; mesajını, şeklini ve rengini Allah'ın belirlediği kutsal bir bayrak olmuştur. Bu bayrak ve şiar, Resul-i Ekrem'le başlayıp, sahabeler ve halifelerle devam edip zamanımıza kadar İslâm'ı ilan etmeyi sürdürmüştür. O kutsal bayrağı her gün duyarız. Onu her duyduğumuz yer İslâm yurdu ve Dâr-ı İslâm'dır. O kıyamete kadar kendince gökyüzünde dalgalanacak ve İslâm'ı haykıracaktır (Sarıcık, 2009:44).

3. EZAN'IN KELİMELERİ VE ŞEKLİ

اللَّهُ أَكْبَرُ

Allah u Ekber (dört kere)
Allah en büyük ve en yücedir.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

(iki kere)
Allahtan başka ibadete lâyık olan
bulunmadığına şehadet ederim.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

Eşhedüenne Muhammeden Resûlüllah (iki kere)
Muhammed'in, Allah'ın peygamberi olduğuna
şehadet ederim.

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ

Hayyealasalâh iki kere)
Haydin namaza.

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ

Hayyealal felah (iki kere)
Haydin felaha

اللَّهُ أَكْبَرُ

Allahu Ekber (iki kere)
Allah en büyük ve en yücedir.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

La ilahe illallah (bir kere)
Allah'tan başka ilah yoktur.

الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

Sabah namazı için okunan ezanda Hayyealal felah'dan
sonra şöyle söylenir:
Es selat ü hayrun minen nevm.(iki kere)
Namaz uykudan hayırlıdır.

4. MEZHEPLERE GÖRE EZANIN UYGULANIŞI

Ezanın uygulanışında ehl-i sünnet ve diğer mezhepler arasında farklılıklar mevcuttur. Hanefî ve Hanbelîler ezanda “Abdullah b. Zeyd”den nakledilen yukarıdaki lafızları esas almışlardır. Şafîler de aynı sözleri esas almakla birlikte, müezzinin her iki şehadet cümlesini; önce yanındaki kimselerin duyacağı şekilde alçak sesle, sonra da yüksek sesle okunması anlamına gelen “terci” ilavesinin bulunduğu Ebu Mahzûre rivayetini tercih etmişlerdir. Mâlikîler ve Hanefî mezhebinden “Ebû Yûsuf” ile “İmam Muhammed” ise Abdullah b. Zeyd'den gelen diğer bir rivayeti ve Medine halkının uygulamasını

esas olarak tekbirin ezanın başında da iki defa okunacağını söylemişlerdir. Şiîler’de ise, “Hayyeale’l-felâh”tan sonra “Hayyealâhayri’l-amel”(Amelin hayırlısına geliniz.) cümlesi ilâve edilerek iki defa tekrarlanır. Şiî kaynaklarına göre bu ibare başlangıçta ezan metninde yer almakta iken Hz. Ömer’in, Müslümanların daha çok namaza yönelip cihadı terk etmemeleri için onu metinden çıkardığı söylenmektedir (Akdoğan, 2013:11).

Şiî çevrelerde ikinci şehâdet cümlesinden sonra iki defa okunan, “Eşhedüenne Aliyyenveliyyullah” (Ali’nin Allah’ın dostu olduğuna şehâdet ederim) veya, “Eşhedüenne Aliyyenemîrû’l-mü’minîne hakkân” (Meşru devlet başkanının Ali olduğuna şehâdet ederim) gibi ifadeler, Şîa’nın meşhur ve sahih rivayetlerinde yer almaz ve ezanın sözlerinden sayılmaz. Ancak Şiî alimler bu cümleleri fiili olarak tasvip etmişler ve yaygınlaştırmışlardır (Çetin, 1995:37).

5. İKAMET

Sözlükte “hakkını vererek yapmak, yerine getirmek, doğrultmak, devam ettirmek” gibi anlamlara gelen ikamet (ikame), terim olarak “farz namazların başlamak üzere olduğunu duyurmak” demektir. Ezanla namaz vaktinin girdiği, ikametle de namazın kılınmakta olduğu haber verilir. Türkçe’de ikamet için “kamet getirmek, kametlemek ve kamet almak” tabirleri kullanılır.

Kamet’in sözlüğü ezan ile aynıdır, ancak “Hayye’a-lel felah” cümlesinden sonra iki defa “Kadkameti’s-sâlâh” cümlesinin ilavesiyle okunur. Fıkhi olarak farz namazın bir sünneti olan kameti erkekler, ferdi olarak namaz kılarken kendisinin işiteceği bir ses tonuyla getirir. Kamet getiren kişi, ayakta ve kıbleye dönük olmalıdır. Ezanda yapılan elleri kulağa götürme eylemi kamette yapılmaz, eller ya göbük altına bağlanmış veya iki yana serbest bırakılmış bir şekilde tutulur. Kamet bitince farz namaza başlanır (Ateş, 2014:68).

6. İÇ EZAN

Cuma namazında hatip minberde iken cami içerisinde okunan ezana “iç ezan” denir. İç ezanda da müzik açıısından dikkat edilmesi gereken hususlar vardır; öncelikle cuma vakti minareden okunan ezanın makamı tercih edilmelidir, bunun yanı sıra iç ezan, diğer vakit ezanları gibi uzun değil, biraz hızlı bir üslupla icra edilmelidir. İç ezan başlanılan makamla bitirilmeli, fazla makam geçkisine kaçmadan daha yalın bir şekilde okunmalıdır. En önemlisi ise; müezzin, cemaatin huzurunda olduğu için davranışlarından kılık kıyafetine kadar tüm fiziki görüntüsüne dikkat etmelidir (Ateş, 2014:66).

7. ÇİFTE EZAN

İki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ezana “çifte ezan” denilir. Çifte ezanda cümleler karşılıklı olarak ve perde gösterilmek suretiyle okunur. Bu ezanda estetik duygu ön plana çıktığı için müezzinlerin ses güzelliği, ses genişliği ve müzik bilgisi çok önemlidir. Bir müezzinin başladığı ses perdesini ve ses tonunu diğer müezzin takip edebilmeli, yapabiliyorsa uyumlu geçkiler tercih etmelidir (Ateş, 2014:66).

Bu tür ezanın Emevîler devrinde okunmaya başlandığı rivayet edilmektedir. Ayrıca birbirine yakın camilerde müezzinlerin karşılıklı ezan okuduklarına da şahit olunmaktadır. Öyle ki; son devirde Aksaray Valide Camii Müezzini Aksaraylı Hafız Cemal Efendi ile Üsküdar Yeni Valide Camii Müezzini Hafız Süleyman’ın (Karabacak) okudukları çifte ezanlar müzik literatürüne geçmiştir (Özcan, 1998:44).

Eskiden özellikle Cuma, kandil ve arefe gibi dini günlerde büyük camilerde, ağırlıklı olarak da Selatin camilerinde ezanlar iki ayrı minareden, karşılıklı olarak okunurdu. Birinci müezzin ezanın bir bölümünü okuyup bitirdiği anda, diğer minaredeki müezzin aynı bölümü farklı bir makamdan okumaya başlar, bu icra ezan bitene kadar karşılıklı olarak devam ederdi. İki ayrı müezzinin birbirini takip eden karşılıklı

atışma tarzındaki bu okumaları, dinleyenler için yankı hissi uyandırır. Dört minareli camilerde ise, kimi zaman dört ayrı minareden dört müezzin tarafından icra edilen ezan okunurdu. Hiç susmadan, caminin etrafındaki dört minareyi çepeçevre dolaşan bu özel ezan okuma tarzıyla artık günümüzde sadece İstanbul'da seyrek karşılaşılmaktadır (www.musikidergisi.net, 2017).

8. NAMAZ VE MAHFEL TESBİHLER

Camilerde namazdan sonra, müezzin mahfelinde bir veya birkaç müezzin tarafından Arapça okunan mensur kıtalardır. Kısım kısım ve bazen nöbetleşe cemaatin salat-u selam getirmesine, tesbih çekmesine ve dua etmesine ortam hazırlamak için irticalen ve değişik makamlardan usulsüz olarak okunur. Camilerde müezzinlik ezanla başlasa da; bazı önemli gecelerde ve Perşembe gününü Cuma gününe bağlayan gecelerde salâ ile başlar. Eğer namaz sünnet namazla başlıyorsa cemaat, ezanın okunduğu makamdan Hz. Peygamber'e salat-u selam getirerek namaza kaldırılır. Daha sonra ihlas kıraatlerine geçilir. Bu kıraatler bir makamı olmamasına rağmen, ezanın okunduğu veya ona yakın makamlarda devam ettirilir. Aynı şekilde getirilen kametin ardından müezzin hangi makamda kamet getirmişse imam da o makamda tekbir alır ve namaza başlar. Eğer namaz; farzı açıktan okunan sabah, akşam ve yatsı namazları ise, bu durumda imam kıraatini müezzinin kamet getirdiği makamda ve ses tonunda sürdürür. Daha sonra okuduğu makama yakın makamlara geçki yapabilir veya aynı makamda devam eder. Burada önemli olan; imam selam verdikten sonra selamı verdiği makamda müezzinin, “*Allahümmeente'selam ve minke's selam tebarekte ya zel celali ve'l ikram*” demesidir. Namaz sona erince ise “*Ala resulinaselavat*” diyerek Hz. Peygamber'e salat-u selam getirilir. Akabinde “*Subhanallahi ve'lhamdülillahivela ilahe illallahuvallahuekber. Vela havle vela kuvvete illa billahi'laliyyil azim.*” dedikten sonra açıktan veya okunacak kadar beklemek suretiyle Ayet-el Kürsi okunur. Daha sonra otuz üçer kere Sübhanallah, Elhamdülillah, ve Allahuekber lafızlarını, müezzinin ilkin söylemesi ile cemaat otuz üç kere içinden tekrar eder. Son kısımda ise “*La ilahe illallahuvahdehu la şerike leh lekul mülkü ve lehu'lhamdü ve hüve ala külli şeyin kadir. Ve maerselna ke illa rahmetenlilalemin*” denilir. İmam ellerini dua için açar ve ardından müezzin imamın ellerini yüzüne sürmesi ile “*velhamdülillahi Rabbi'lalemin el fatiha*” der. Eğer okunacaksa mihrabiye denilen Kuran'ı imam, müezzinlik yapılan makamdan veya ona yakın makamlardan tamamlayarak devam edip namazı sonlandırır (Sezikli, 2013:552).

9. CAMİ MÜSİKİSİ

Cami müsikisi, gerek ibadet esnasında gerekse ibadet öncesi ve sonrasında ortaya çıkan, çoğunlukla irticale dayalı (önceden bestelenmemiş) nağmelerden meydana gelen ses müsikisinden ibarettir. Buna göre cami müsikisi formları, belirli seviyede müsikiki bilgi ve kültürüne sahip müezzin veya müezzinler tarafından okunan ezan, kametten önceki dua ve sûreler (İhlâs vb.), kâmet, namazın cemaatle kılınması sırasında imamın kıraati, selâmdan sonra müezzinler tarafından okunan tesbihat ve dualar şeklinde sıralanabilir. Bunların dışında değişik zaman ve yerlerde okunmakla birlikte cami müsikisi türleri içine giren temcîd, salâ (salât), münâcât, tekbir, salât-ı ümmiyye, mevlid, mi'râciye, Muhammediye, tevşih, cami na'tı ve Ramazan ilâhileri de önemli birer form olarak ortaya çıkmaktadır (Özcan, 1998:359).

Cami Müsikisi kendi içerisinde belli kurallara bağlı olarak icra edilen ve diğer müzik türlerinden farklı olarak, kendisine has birtakım özellikler arz eden bir müsikiki türüdür. Önemle altı çizilmelidir ki; cami müsikisi diğer müzik türleri gibi düşünülmemeli, gösteri ve şov anlayışından uzak, ibadet amaçlı yapıldığı ve yapılırken Allah'ın huzurunda bulunduğu unutulmamalıdır. Bu tür, bir gösteri sanatı değil, bir ibadet estetiğidir. Cami müsikisinin asıl amacı, ibadetlere ayrı bir güzellik katmak ve ilahi feyzi artırmaktır. Cami müsikisinde ses, ön plandadır. Dolayısıyla bu türün icrasında herhangi bir enstrüman (saz) kullanılmaz (Ateş, 2004:188).

Cami mûsikisine ait eserler genellikle tek kişinin icrasına dayanmaktaysa da bunlardan besteli olanlar bazen müezzinler tarafından koro halinde okunur. Bu toplu icraya “cumhur müezzinliği” adı verilmiştir. Bunu yanısıra din dışı Türk mûsikisinin, örneği zamanımıza kadar ulaşmış hemen bütün makamlarının kullanıldığı cami mûsikisinde acem, acem-aşiran, bayatî, bestenigâr, eviç, hicaz, hüseyinî, hüzzam, irak, rast, sabâ, segâh, uşşak vb. makamlar daha çok kullanılmıştır (Özcan, 1998:102).

9.1. Cami Mûsikisi Formlarından Ezanın Mûsiki Açısından İncelenmesi

Ezan kategorik olarak dini formlar içerisinde ve bestesiz cami mûsikisi formları arasında anılmaktadır. Ezanın bestesi irticali (doğaçlama) olarak yapılmaktadır (Akdoğan, 1999:11).

Daha önce de belirtildiği gibi Müslümanların (İslâm Toplumunun) mûsiki ve melodi anlayışının, ezanın icrasında etkili olması söz konusudur. Türkiye’de dinlenen bir ezanda Türk, Arabistan’da dinlenen bir ezanda Arap melodilerini duymak, Müslüman milletlerin kültür farkının bir sonucudur. Ancak ezanın metni asla değişmez. Bu değişmezlik ezanın Müslüman coğrafyalarında tanınmasını sağlayan ve evrensel olma niteliğini ortaya koyan önemli bir özelliktir (Ateş, 2004:61).

Türk din mûsikisinin; Selçuklular ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze kadar olan süreç içerisinde “*camî mûsikisi*” ve “*tekke/dergah/tasavvuf mûsikisi*” olarak iki tür halinde işlendiği ve gelişim gösterdiği bilinmektedir. Kaynaklarda söz konusu din mûsikisinin iki kolundan biri olan cami mûsikisi ile ilgili olarak, Türklerle birlikte başlayan bir besteleme süreci geliştiği ele alınmaktadır. Cami mûsikisi içeren din mûsikisinde besteleme girişimlerinin tüm unsurları ortaya çıkmazken; doğaçlama temelli icralar bulunan Kuran ve ezan mûsikisinde de besteleme süreçlerinin tüm unsurları ortaya çıkmamaktadır. Bununla birlikte Türklerin İslâmiyet’i kabulü sonrasında; dini bütün mûsikişinasların, hem icra hem besteleme aşamalarında din faaliyetlerine hiçbir olumsuz etki yaratmayacak bir süreci geliştirerek bu yönde bir gelenek oluşturdukları tespit edilmiştir. Saadettin Nüzhet Ergun “*Na’t, Tekbir, salat, Temcit gibi dini parçalarla Ezan, Kamet gibi namaza ait teferruat, bütün Türk mûsikişinaslarının elinde bedii bir hal almıştır... Fakat bu Arapça güfteleri besteleyenler tamamıyla Türklerdir.*” demektedir. Ergun’un da ifade ettiği gibi önceleri sadece namaz vakitlerini duyurmada bir araç olarak ortaya çıkmış olan ezan, Türklerin elinde çeşitli makamlarda işlenerek Türk Din Mûsikisi içerisinde cami mûsikisi alt türünün de altında yer alan “ezan mûsikisi” türüne dönüşmüştür (Alkan, 2014:98).

Dini mûsikinin kendine mahsus ağır başlı bir tavrı vardır ve ezanlarda bu tavrın korunmasına özen gösterilmelidir. Ezanın okunuşunda müezzinin ses tonu, perde genişliği ve yukarıda izah etmeye çalışıldığı gibi bilhassa mûsiki bilgisinin önemli rolü vardır. Perdeli ve sürekli nağme yapabilecek kadar kuvvetli ses, ezan için çok önemlidir. Tabir yerinde ise, “irticali bir beste” olarak da isimlendirebileceğimiz ezan icrası, gerçekten ayrı bir yetenek ve hüner işidir. Makamın seyrindeki akıcılığı sağlayacak olan, karar perdelerinin daha dikkatli okunmasıdır; çünkü karar perdeleri ezanın etkili bölümleridir (www.mekder.org, 2016).

Fıkhi veya tarihi yönü bir tarafa, ibadet estetiği açısından mûsikiyi ilgilendiren tarafı için ezanın usul ve ölçü bakımından hiçbir kalıba uymayan ve bestelenmeyen bir metin olduğu unutulmamalıdır. Ezanın metnini bestelenecek bir güfte gibi görmek, ayrıca estetik kaygılarla veya din adına yeni bazı görüşler ortaya koymak amacı ile ezanı bestelemek gibi çalışmalar doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Kültürümüzde eskiden beri bir makam çerçevesinde, irticalen (doğaçlama) okunan ezanın ezgisel gidişi, güzel bir sesle ve bir makam kalıbına uygun olarak okunmalıdır. Ezan, Müslüman toplumun bayrağı gibidir. Onun rengi, deseni ve tülü, manevi büyüklüğüne ve ihtişamına layık olmalıdır. Ezana da bu ihtişamı veren, o muhteşem metinle beraber ses ve makamdır (Ateş, 2004:62).

İyi bir ezan okuyabilmek için bazı hususlara riayet etmek gerekir ki, bunlar şöyle sıralanabilir:

* Diyafram nefesi almak ve alınan nefesi çok ekonomik kullanmak, bunu sağlamak için sünnete uygun şekilde, midenin tamamı dolacak biçimde karnını doyurmamak,

* Çok tiz ve çok pest sestem başlamayıp, vaktin ezanına uygun makamla okuyarak, ezan hangi perde ile başlamışsa onunla bitirmek,

* Ezan kelimelerini açık ve net biçimde, gereksiz uzatma ve ağızda yuvarlama yapmadan okumak,

* Ezan okumak için güzel sese sahip olmak. (Hem ses güzelliğinin hem de ezanın kutsal manasının etkisiyle müminler, sabahın derin uykusuna karşın ilahi aşkla, her koşulda namaz çağrısına icabet ederler.) (Akdoğan, 1999:203)

* Ezanı estetik açıdan gerektiği biçimde okumayı tercih etmek.

* Her sesli eserde olduğu üzere “zemin, meyan, karar prensipleri”nin uzatma olarak ezanda da geçerli olduğunu bilmek. (Ezanın ilk tekbirleriyle şahadet cümleleri zemin; salah ve felah cümleleri meyan; son iki tekbirle kelime-i tevhid cümlesi ezanın karar kısmını oluşturur.)

* Ezan cümlelerinin sonlarının cezm ile okumak.

* Tekbirler birbirine ulanırsa üstün hareke ile ulamak.

Buna göre ezan okunurken; ilk tekbir ikinciye üstün hareke ile ulanır, üçüncü tekbir yine üstün hareke ile ama uzatılmadan ulanır, dördüncü tekbir ise gereği kadar uzatılır ve şahadet cümlelerine geçilir. Şahadetlerde fazla nağmeye meydan verilmeksizin orta karar uzatılarak salâh ve felâhlara geçilir. Salâhlar ve felâhlar artık ezanın meyan (uzatma ve sesi yükseltme) kısmıdır. Bu kısımda dik perdeler yoklanarak cümleler yeterince uzatılır. Son iki tekbirin birincisi ikincisine ulanarak uzatılmadan okunur. Son cümle olan Kelime-i Tevhid yeterince ve karar perdeleriyle uzatılarak -dik perdeler tekrar gidilmeksizin- ezan bitirilir (Sarı, 2010:18).

Coşkulu nidalarıyla en güzel ezanlar İstanbul’da okunmuş ve bu okuyuşlar giderek olgunlaşıp “İstanbul tavrı” denilen özel bir tavır etrafında şekillenmiştir. Ezanlar, okunduğu namaz vaktine göre seçilen makamın yapısı içinde, kendine has bir üslup çerçevesinde okunmaktadır. Ezanların okunuş özelliklerinden birisi de herhangi bir besteye bağlı kalmaksızın serbest olarak (irticalen, doğaçlama) icra edilmesidir.

Bir vakit ezanın okunuşunu, mûsiki kaidelerini de göz önünde bulundurarak şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Ezan hangi makamdan okunacaksa, başlangıç tekbirlerinden ilk ikisinde o makamın pest tarafındaki üç-dört perdesi seslendirilir. Ancak burada ‘Lafzatullah’ın açık bir şekilde telaffuz edilmesine bilhassa dikkat edilmelidir. Genellikle düşülen bir yanlış dolayısıyla ibarenin ‘...lahuekber’ şeklinde bölünüp telaffuz edilmesine meydan verilmemelidir. Devamında tekrar edilen tekbirlerde, okuyanın sesinin genişliği nispetinde, makamın “zemin nağmeleri” icra edilir.

b) Eşhedü en lailahe illallah” cümlelerinde, ikinci defa okunan tekbirlerdeki perdelerin birkaç ses tiz veya pest bölgelerinde gezinilerek asma karar ve karar perdelerinde kalınır.

c) Eşhedüenne Muhammeden Resulüllah” larda, makamın meyana gelmeden önceki seyrini gösteren nağmeler yapılarak yine asma karar ve karar gösterilir.

d) Hayyeale’s salah” ezanın orta kısmı olması münasebetiyle meyan sayılır. Burada meyana mahsus perdelerde çoğunlukla tiz seslerde dolaşılır. Bu arada uygun makam geçkileri de gösterilir. İkinci tekrarda ise karara gidilir.

e) Hayyeale’l felah” larda ise, ikinci meyan olması sebebiyle, “hayyeale’selah” lardaki meyan nağmelerinde seyredilir ve karar verilir.

f) Son “tekbirler”de de ilk iki tekbirdeki perdeler seslendirilir.

g) Tehlil” de ise çoğu defa inici nağmelerle karara gidilerek ezan bitirilir.” (Özcan, 2010:100)

Müezzinin okurken en çok dikkat etmesi ve mûsiki kabiliyetini yeterince göstermesi gereken kısım, ezanın karar kısmıdır; ezan icrasında karar çok önemli bir yer tutmakta ve karar perdeleri ezanın etkili bölümlerini meydana getirmektedir. Ezan okumanın adap ve erkânı zaman içerisinde çeşitli farklılıklar göstererek, ezan okuma hususunda değişik tavırlar doğmuştur. Nitekim eskiden İstanbul, Bursa, Konya ve İzmir gibi önemli kültür merkezlerinin özel ezan okuma tavırlarının olduğu bilinmektedir. Saraya mensup müezzinlerin ve bazı paşaların özellikle ramazan aylarında selatin camilerinde müezzinlik yapmaları, “saray tavrı” adı verilen İstanbul tavrı ezan okumanın halk arasında yerleşmesini sağlamıştır (Özcan, 2010:44).

Ezanın dinleyenler üzerindeki etkisi ve güzel okunmasının önemini anlatmak bakımından Hz. Mevlâna'nın Mesnevisi'nde de geçen şu hikâyeye manidardır:

Bir müezzin vardı, sesi pek çirkindi. Kâfir ülkesinde ezan okurdu. Ezan okuma, savaş çıkar, düşmanlık uzar dedilerse de, inat etti, pervasızca o kâfir ülkesinde ezan okumaya koyuldu. Halk umumi bir kargaşalıktan korkarken bir de baktılar, elinde bir elbise, kâfirin biri çıka geldi. Dostlar gibi eline mum ve helva almış, öyle bir latif elbiseyi hediye getiriyordu. Söyleyin o müezzin nerede? Onun selâsı ve ezanı, bana rahatlık verdi diye sormadaydı. Yahu dediler, nasıl olur? Hiç o bet ses, insana rahatlık verir mi? Kâfir dedi ki: Sesi kiliseye gelince; Benim pek güzel, pek yüce bir kızım var, çoktandır Müslüman olmak isterdi. Bu sevda kafasından bir türlü çıkmıyordu. Bunca kâfir ona öğüt verdi. Fakat gönlünde iman sevgisi, öyle bir yerleşmişti ki, bu dert adeta bir buhurdanlıktı, ben de öd ağacı. Anbean imana yöneldikçe ben dert, azap ve işkence içindeydim. Bu hususta elimde hiçbir çare yoktu, nihayet bu müezzin ezan verince, kızım bu çirkin ses nedir? Kulağıma geldi de beni berbat etti. Bütün ömrümde bu kilisede şu manastırda bu derece çirkin bir ses duymadım dedi. Kız kardeşi bu ezandır, Müslümanlar okur, Müslümanları ibadete çağırırlar dedi. İnanmadı başkasına sordu o da evet deyince inandı yüzü sapsarı kesildi, Müslümanlık hevesi kalmadı. Ben de teşviştten azaptan kurtuldum, dün gece korkusuz rahat bir uyku uyudum. Onun sesinden bundan dolayı rahatlaştım. Onun için de ona hediye getirdim. nerede o adam? Müezzini görünce bu hediyeyi kabul et dedi, beni dertten kurtardın, elimi tutun. Bana öyle bir ihşanda buldun ki, senin azat kabul etmez bir kulun oldum. Malda, mülkte, zenginlikte tek bir kişi olsaydım ağzımı altınla doldururdum (Mevlana, 1990:275).

9.2. Ezan Makamları

İstanbul'da eski ezanlar vakitlerine göre farklı makamlarda okunurdu ki; değişik vakitlerde aynı makamın icrasıyla nadiren karşılaşılır. Türk mûsikisinde ağırbaşlı olarak nitelenen makamların uygulanması ve dini mûsikinin kendine özgü mistik tavrının korunması, gelenekleşmiş bu icralarda özel olarak dikkat edilmesi gereken iki konudur. İstanbul'da belli bir tavır çerçevesinde okunan bu ezanlar zaman içerisinde Anadolu'da ve Osmanlı'nın diğer coğrafyalarında örnek alınarak icra edilmiştir. Ünlü Türk Mûsikîşinası “Buhuri-zade İtri” nin (Ö.1711) tespit ettiği ve o dönemden bugüne kadar tatbik edildiği söylenen vakit ezanlarındaki makam seyirleri şöyledir:

Sabah ezanı: Dilkeşhaverân, Sabâ, Dügâh,

Öğle ezanı: Sabâ, Hicaz, Şehnaz,

İkinci ezanı: Uşşak, Hüseyni,

Akşam ezanı: Segâh

Yatsı ezanı: Rast, Uşşak.

İstanbul'la ilgili tarihi yazılarıyla tanınan “Reşat Ekrem Koçu”, “İstanbul'da ezan Mûsikisi” adlı makalesinde ezanların İstanbul'da bir an'ane olarak sabah saba, dilkeşhaveran; öğle saba, hicaz; ikinci hicaz; akşam rast, hicaz; yatsı rast, hicaz, bayati, neva makamlarından okunduğunu yazıyor. Yine aynı makalede son dönemin önemli mevlithanlarından “Beylerbeyli Hafız Fahri Tükel”in şu ifadeleri konumuz açısından önemlidir. “Ezanda dikkat edilecek hususiyet tavır ve üsluptur. Ezan nağmelerinin bazı kısımlarında uzatma ve bazı kısımlarında kesiklik vardır. Ezanda müesser olan cihet

kararlardaki kalıptır. Hangi makamda ve hangi perde ile ezana başlanmış ise aynı makam ve perdede tamamlanması şarttır. Ezan okuyanların makamların perdelerine hakkıyla vakıf olmakla beraber seslerin perdeli, güzel ve sürekli nağmeler yapacak kudrette olması lazımdır. Beş namaz vaktinde okunan ezanların mutlaka yukarıda kaydedilmiş makamlarda olması icap etmez. Müsiki bilir bir müezzin, dilediği makamda ezan okumada tereddüt etmez (Özcan, 2010:106).

9.3. Ezan Makamları Konusunda Değişik Görüşler

Müsikinin insan ruhu üzerindeki tesirleri ile makamların hangi vakitlerde daha etkili olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Bu görüşlere göre günün belirli vakitlerinde uygulanan müsiki makamları, insan ruhuna pozitif manada tesir etmektedir. Ecdadımızın, vakitlerine göre farklı makamlarda ezanları ve selâları okumasının altında yatan ana sebebin bu bilgiler olduğu ifade edilebilir. Bugün genel olarak vakitlerine göre farklı makamlarda bilinen ezan makamları sırasıyla saba, uşşak, rast, segâh ve hicazdır. Ancak bu sıralama ne derece doğrudur, tartışılır. Çünkü dini müsikimizde hizmet etmiş değerli şahsiyetlerin her birinin bu sıralamaları yukarıdaki sıralamadan farklı olarak verdiği görmekteyiz.

“Bekir Sıtkı”ya göre; *Sabah saba, öğle rast, ikindi hicaz, akşam evç veya segah, yatsı uşşak veya beyati* makamlarıdır.

“Halil Can” *Vakit ve sıra belirtmeden ezan makamlarının rast, hicaz, uşşak ve saba makamları ile okunmalıdır.* demekle yetinmiştir.

“Ali Kemal Belviranlı” *Vakit ve sıra belirtmeden saba, rast, hicaz, evc ve hüseyni makamları* demektedir.

“Yılmaz Öztuna” *Vakit ve sıra belirtmeden saba, rast, hicaz, evc, irak, neva, dilkeşhaveran, segah, isfahan ve hüseyni makamlarından okunmaktadır* demektedir.

“Ekrem Karadeniz” e göre ezan her makamdan okunur.

“Zekai Kaplan” *Vakit ve sıra gözetmeksizin sırasıyla saba, hicaz, rast, hüzzam, nihavend ve segah makamlarından okunur* demektedir.

“Ayhan Altıkuşlar”, “Ruhi Kalender”, “Nuri Özcan”, *ezanların sabah saba ve dilkeşhaveran, öğle uşşak ve hicaz, ikindi hicaz, akşam segah, yatsı hicaz ve rast makamlarından okunur* demektedirler.

“Nuri Özcan” daha sonra Diyanet Ansiklopedisi’nde yazdığı ezan maddesinde, eskiden İstanbul’da ezanların sabah saba ve dilkeşhaveran, öğle rast ve hicaz, ikindi hicaz, uşşak veya beyati, akşam hicaz, rast, segah veya düğah, yatsı hicaz, uşşak, beyati, neva veya rast makamlarından okunduğuna dikkat çekmiştir.

“Mehmet Ali Sarı” *ezanların sabah saba, öğle uşşak, ikindi rast, akşam segah, yatsı hicaz makamlarından okunması gerektiğini* ifade etmiştir.

“Ahmet Hakkı Turabi” *sabah saba, öğle uşşak, ikindi rast, akşam segah, yatsı hicaz makamlarından okunmaktadır* demektedir.

“Bayram Akdoğan” *ezanların sabah saba ve hüseyni, öğle uşşak, ikindi rast, akşam segah, yatsı hicaz makamlarından tercih edildiğini* belirtmektedir (Koca, 2013:514).

“Erdoğan Ateş” *Ülkemizde ezan saba, dilkeşhaveran, uşşak, rast, segah, hüzzam, bayati, hüseyni, evc gibi makamlardan okunur. Ancak uzun süreden beri sabah ezanının saba, akşam ezanının da segah makamında okunması geleneği hiç bozulmamıştır. Sabah ezanı saba makamında okunurken “Esselat-ü Hayrunmine’nnevni” cümlesinde hüseyni geçki yapılmaktadır. Bu iki vaktin dışında kalan vakitlerde ise bahsedilen makamlardan herhangi biri tercih edilerek okunur. Ama öğle ezanının uşşak, ikindi ezanının rast, nihavent, yatsı ezanının da hicaz, hüzzam gibi bir makamdan okunduğu sıkça duyulmaktadır.”* (Ateş, 2004:168) demektedir.

“Fatih Koca”ya göre; Türkiye’de ezanlar geleneksel olarak Türk Müsiki makamları ile okunmaktadır. Genellikle sabah ezanı saba, öğle uşşak, ikindi rast, akşam segah, yatsı ise hicaz makamında okunmaktadır. Bu konuda yazılmış eserlerde, okunan ezan makamları vakitlere göre farklılık arz etmektedir. Ancak ezanı her okuyanın yukarıda belirtilen makamlara tabi olup bunun tam manasıyla uyguladığı da söylenemez. Ezanın farklı makamlarda okunmasının nedeni ise, müsinin insan ruhu üzerinde tesirleri olduğu ve makamların günün belirli vakitlerinde insan ruhuna çok etki ettiği tezidir. Neticede bugün ülkemizde ezanların yukarıda sıraladığımız makam tertibi ile okunmasının nedeni, okunan ezanın makamının insan ruhuna pozitif etki yaptığı düşüncesidir (Koca, 2015:135).

Böylesine farklı görüşlerden anlaşılıyor ki, ezanların makam tertibinde farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıkların olması, şaşırtıcı değildir, bilakis farklılıklar olması normaldir; çünkü uygulamada tertipler zorunlu olarak kalıplara sokulmayabilir. Tertibin en doğrusu, ezanı okuyan kişinin makamı tercih edebilme özgürlüğünün olması olarak kabul görür. Bununla beraber bu tertipleri verenlerin hepsinde de sabah ezanı ve akşam ezanı makamının değişmediği dikkat çekicidir. Sadece Halil Can segâh makamını zikretmemiştir. Dolayısıyla sabah ezanının sabâ, akşam ezanının segâh makamında okunması, diğer vakitlerde ise tercihin, müezzinin o günkü ses durumuna ya da makam tercihinin bırakılmasının da doğru tertip olarak ifade edilmesi gerekmektedir (Koca, 2015:514).

10. BESTELİ EZAN VE NOTAYA ALMA ÇALIŞMALARI

Ezan, cami müsikisi formları içerisinde yer alan en önemli türlerden biridir. Eğitim amaçlı veya örnekleme açısından ezanı usulsüz olarak notaya alma çalışmalarına nadiren de olsa rastlanabilir. Bu anlamda sadece Arapça ezanın değil, Türkçe ezanın da besteleri yapılmıştır. Mesela, İzmirli bestekâr Rakım Elkutlu, biri beyati diğeri de uşşak makamlarından olmak üzere Türkçe ezanın iki bestesini yapmıştır. Ancak böylesine çalışmaların kişisel olduğu ve genele teşmil edilemeyeceği unutulmamalıdır (Ateş, 2004:170).

Bu başlık altında ele alınan konu ile ilgili olarak değişik müsiki insanların farklı görüşleri de vardır. Örneğin “Uğur Alkan” bir makalesinde şöyle der:

Ezanın notaya alınmasının iki temel önemi vardır. Bunlardan biri, ezan icrasında deha oluşturacak düzeydeki icraların tespit edilerek arşivlenmesi; diğeri ise ezanın öğretimine dayanak teşkil etme amacıyla öğretim araçları dizgesi oluşturulmasıdır. Bu kapsam dışında olmak üzere ancak birinci öneme vurgu yapabilen bir çalışma olarak ezan müsikisi ve sanatına yönelik müzik bilimsel bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bu bakımdan kayıt, nota ve müsikiyeye özel çözümlemenin yanı sıra makam, perde ve usul kuramından yararlanma içeren araçlar geliştirilmiştir. Ezanın notaya alınması ve incelenerek üzerinde bilimsel çalışmalar yürütülmesinin temel dayanakları yukarıda açıklandığı gibidir. Ezan müsikisinin nota aracı ile tespiti, Türk müsikisi medeniyetini bütünleyen çalışma sahasının sınırlarını anlamak ve İslâm inancı çerçevesinde müsiki uygulamalarında Türk müsikisi ve Türk müsikînaslarının etkisini kavrama bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Günümüzde ezana ilişkin notalama çalışmalarından anlaşılan; ezanın makamsal bir desen ve seyir üzerinde icra edildiğidir. Bu durum İslâm dünyası uygulamalarının dışında bir uygulama olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yorumun kaynağı ezan icrasındaki Türk müsikisi makam kuramının işlevidir. Makamsal icra geleneğinin Türk müsikînasları ve din bilginleri tarafından ezan müsikinedahil edilmesi bile ezanın ses ile icrasının başlı başına bir müsiki etkinliği olduğunun kabulünü ortaya koymaktadır (Alkan, 2014:103-104).

11. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EZAN

Cumhuriyet dönemi, ibadet dilinin Türkçeye çevrilmesi için yapılan çalışmalar dolayısıyla ezanın da Türkçeleştirilmesi konusunda dikkat çekmiştir. Bu çalışmalarda sadece ezanın ve salânın Türkçeleştirilmesi konusunda yoğunlaşmış olup, bunda da başarılı olunmuştur. Çalışmanın başında

ezanın ilk okunduğu günden bu yana metninin değişmediğini, aslı bozulmadan asırlar boyu bütün İslâm memleketlerinde okunduğu belirtmişti. Cumhuriyet dönemiyle beraber ezanı Türkçeleştirme çabaları esasen aslının bozulmasına ve manâsını kaybetmesine sebep olmuştur. Çünkü Türkçe ifadeler Arapça ifadeleri anlam olarak karşılamamış ve manâ bozulmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda Türkçülük cereyanının ve buna bağlı olarak dilde sadeleşme akımının ortaya çıkmasından sonra ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi doğrultusunda görüşler ileri sürülmeye başlanmış, bu görüşler arasında bilhassa ezanın Türkçeleştirilmesi gerektiği düşüncesi önemli tartışmalara yol açmıştır. Ezanın Türkçeleştirilmesi fikri ilk defa “Ziya Gökalp” tarafından 1918'de ortaya atılmıştır. Gökalp'in Türkçülük yönündeki genel fikirleri çerçevesinde ezan da dahil olmak üzere ibadet dilinin Türkçeleştirilmesiyle ilgili görüşleri, Cumhuriyet döneminde hararetle benimsenmiştir. 1928 yılında Atatürk'ün isteği üzerine Darülfünun müderrisi İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından dini ilimler müderrisleri meclisinde görüşülmek üzere bir ıslahat lâiyhası hazırlanmıştır. Gündeme alındığı halde müderrisler meclisinde -kesin olarak bilinmemekle beraber- görüşüldüğü anlaşılan, daha sonra basına da intikal ettirilen bir raporun üçüncü maddesinin bir bendinde sözü edilen ıslahatlar arasında, “*İbadet lisânı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmelidir.*” ifadeleri yer almıştır. Kesin olmamakla beraber, ezan ve kametin de Türkçeleştirilmesinin kastedildiğini düşünebiliriz. Basına intikal ettikten sonra şiddetli tepki gören bu ıslahat programı hakkında lehte ve aleyhteki yayımlar kısa süre içinde durdurulmuştur. Ancak bu arada 10 Nisan 1928'de Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan *Devletin dini dîn-i İslâm'dır.* fıkrası ile 26. maddedeki ahkâm-ı şer'iyyenin Büyük Millet Meclisi tarafından yürütüleceğini belirten cümle kaldırılmış, böylece devlet hukuken lâik olmuş, daha sonraki yıllarda lâiklik adına yapılacak uygulamaların kanunî mesnedi hazırlanmıştı. Her ne kadar Gökalp'in, “*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur*” mısraından Türkçe ezan istediği anlamının çıkarılmayacağını, burada ezanın bir timsal olduğunu ve onun bu ifadeyle dinin halk tarafından anlaşılmasını kastettiğini, birçok hristiyan milletin dualarını Latince yapmaları gibi Türk vatanında da ezanın bir sembol olarak aslı gibi kalması gerektiğini ileri sürenler olmuştur. Buna rağmen ezanın Türkçe okunması fikri, “Vatan” şiirinin yayımlanmasından yaklaşık on beş yıl sonra Atatürk'ün takibi ve yer yer bizzat katılarak doğrudan yaptırdığı çalışmaların ardından 1932 yılında uygulamaya konulmuştur (Ayhan ve Uzun, 1995:38,42).

20 Ocak 1932 tarihinde ikinci ezanın Türkçe okunacağını duyan halk İstanbul Fatih Camii önünde toplanmıştır. “Hafız Rıfat Bey” ezanı önce Arapça, sonra da Türkçe okumuştur. Türkçe ezan ertesi gün başka minarelerde de duyulmaya başlanmıştır. 3 Şubat 1932'de Ayasofya'da düzenlenen mevlitte Türkçe Kuran'ın yanında Türkçe tekbir ve ezan da okunmuştur. Türkçe Kuran, tekbir ve ezan 1932 yılının ilk aylarından itibaren yurt genelinde yayılmaya başlamış ve gazetelerin ifadelerine göre çok da beğenilmiştir. Fakat devrin neredeyse tüm yayın organlarının siyasi iktidarın denetiminde olması sebebi ile bu haberlerin objektif olduğunu söylemek çok fazla iyimser bir bakış olacaktır. 1 Mart 1933 tarihinde Bursa'da çıkan Arapça ezan hadisesi geniş yankılar uyandırmıştır. Atatürk bu olayın yaşanmasına çok sinirlenmiş ve halkın henüz Türkçeciliği benimsemediği kanaatine varmıştır. Bu sebeple dil inkılabını genişleterek Salat ü Selâmın da derhal Türkçeleştirilmesi için emir vermiştir (Zengin, 2015:15).

14 Mayıs 1950 seçimi ile iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk icraatı ezan dili üzerindeki yasağı kaldırmak olmuştur. Demokrat parti meclis grubunda bulunan Arapça ezan okuma yasağının kaldırılmasına ilişkin kanun tasarısı, TBMM'nin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda ele alındığı zaman, tasarı aleyhinde söz alan tek kişi Cumhuriyet Halk Partisi Trabzon milletvekili “Cemal Reşit Eyüboğlu” olmuştur. Eyüboğlu; CHP'nin, ibadet dilinin Türkçe olmasını yeğlediğini, ancak, ezan konusunda politik bir tartışma açmayacağını belirtmiş ve ulusal bilincin bu konuyu halledeceğine olan inancından ötürü, CHP'nin Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına karşı gelmeyeceğini belirtmiştir (Ocak Gez, 1997:163).

Meclisin Türkçe ezan meselesini çözdüğü gün, Anadolu Ajansı vasıtasıyla başbakanlığın tebliğatı yazılı olarak duyurulmuştur. Bu duyuruya gör, ezan ve kamet okuyanlar hakkında Türk Ceza Kanununun

getirdiği cezai hükümler kaldırılmış ve bu meclis tarafından onaylanarak uygun bulunmuştur (Zengin, 2015:47).

Yasağın kalkması halk nezdinde büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılığını bulmuş, Ramazan Ayında minarelerden yükselen ezanlar büyük bir sevinçle karşılanmış, selâtin camilerinin minarelerinde çifte ezanlar ve salâlar okunmuş, ezan aslına dönmüş, sabah ezanlarını dinlemek için camilerin etrafında toplananların secdeye kapanıp yeri öptükleri görülmüştür. Ülkenin her tarafında kurbanlar kesilmiş, zamanın hükümetine ve millet meclisine tebrik ve teşekkür telgrafları gönderilmiştir (Ayhan ve Uzun, 1995:38,42).

SONUÇ

İslâm dininin işareti Ezan, özelde namaza davetin bir ilanı olmakla beraber, genelde İslâm'a davetin adıdır. Allah'ın varlığı ve birliğini, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu ve ebedi saadetin ahiret inancı olduğunu vurgulayan Ezan, onu dinleyenleri İslâm'a davet eder. Bu davetin ise gelişigüzel yapılamayacağını, sesi gür ve güzel sesli insanlarla, insanların gönüllerine işleyecek bir ahenk ve usulle yapılması gerektiğini, Hz. Peygamber'in müezzinlerini tanıyarak öğrenebiliriz.

Asr-ı Saadet döneminin dört ünlü sahabesi olan ve Peygamber Efendimiz'e müezzinlik yapan Bilâl-i Habeşi, Abdullah b. Ümmi Mektum, Ebu Mahzure ve Sa'd bin Aid güzel sesleriyle İslâm'a hizmet etmişlerdir. Hayatları boyunca tevhid, nübüvvet ve namaz çağrısı olan ezanı okumayı kutsal bir görev kabul etmişlerdir. Bunlardan Hz. Bilâl ve Hz. Sa'd, azatlı bir köle iken İslâm sayesinde Hz. Peygamber'in müezzini olma gibi yüksek bir dereceye erişmişlerdir. Asr-ı Saadet'ten itibaren müezzinler sesi güzel ve gür, Kur'an-ı Kerîm'i iyi okuyan, mûsikîye vâkıf, namaz vakitleri konusunda uzman, ezan ve kamet konusunda da gerekli fikhî bilgilere sahip kişiler arasından seçilirdi

Namazlara çağrının Ezanla yapılmaya başlanmasından sonra bütün Müslüman coğrafyalarda Ezan okunmaya başlanmış ve günümüze kadar bu şekliyle ulaşmıştır. Ezanın metninde ilk okunduğu günden bu yana hiçbir değişiklik olmamıştır. Sadece ezan okumanın âdab ve erkânı zamanla çeşitli farklılıklar göstermiş, bundan da çeşitli tavırlar doğmuştur. Ezan okuma, İslâm dünyasında fetih ve zaferin de vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Nitekim Mekke'nin fethinden beri ele geçirilen her beldede yapılan ilk uygulamalardan biri fetih müjdesini her tarafa duyurmak üzere yüksek bir yerden ezan okumak olmuştur

Ezanın okunması belli bir mesleki yeterliliği gerektiren bir konu olup; ezan okuyup, müezzinlik yapacak kişinin sesinin güzel, kendisinin yeterli derecede mûsiki bilgisine ve müzik kulağına sahip olması gerekmektedir. Çünkü Ezan okuyan ve müezzinlik yapan kişi, mûsikiyi en iyi şekilde kullanırsa gönüllere hitap etmiş ve tesirini yüksek tutmuş olur. Ezan herhangi bir nota kalıbıyla standart şekilde bestelenerek değil, irticalen okunan bir metindir. Türk kültüründe Osmanlı Devletinin son dönemleri ile beraber ezan okumak bir sanat haline gelmiş, belli kurallara göre icra edilmiştir. Özellikle İstanbul'da ve Anadolu'nun değişik şehirlerinde Saba, Uşşak, Rast, Segah, Hicaz gibi makamlarda ezan okuma geleneği yerleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, B. (1999). "Bazı Ayet ve Hadisler Doğrultusunda İslam Açısından Mûsiki Sanatının Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, s. 379-392
- Akdoğan, B. (2010). Türk Din Mûsikisi Dersleri, Ankara: Bilge Ajans
- Akdoğan, B. (2013). "Çeşitli Yönleriyle Ezanlarımız", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 11, s. 9-62
- Ateş, E. (2004). "İbadet Estetiği", Arayışlar Dergisi, S. 11, s. 185-192

- Ateş, E. (2014). “Türk Din Müsikisinde Ezan”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 33, s. 163-179
- Ateş, E. (2015). Türk Din Musikisi, İstanbul: 2015
- Ayhan, H. ve Uzun, M. (1994). “Ezanın Türkçeleştirilmesi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. XII
- Çetin, A. (1994). “Ezan”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c: XII
- H. Mevlana. (1990). Mesnevi V., (Veled İzbulak çevirisi), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- İmam Nevevi. (2006). Riyaz’üsSalihin Tercüme ve Şerhi, İstanbul: Kahraman Yayınları
- İnançer, Ö.T. (1999). “Osmanlı Tarihinde Dini Müsiki”, Müsiki Mecmuası, İstanbul, s. 9-16
- Koca, F. (2013). “Cami Müsikisinde Ezan ve Selalar”, VI. Dini Yayınlar Kongresi (İslâm, Sanat, Estetik), s. 511-518
- Koca, F. (2015). “Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 133-148
- Ocak Gez, B. (1997). “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, s. 157-167
- Özalp, N. (2000). Türk Müsikisi Tarihi, İstanbul: MEB Yayınları
- Özcan, N. (1993). “Cami Müsikisi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. VII
- Özcan, N. (1994). “Ezan (Müsiki)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. XII
- Özcan, N. (1998). “Dini Müsiki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul
- Özcan, N. (2010). Ezanın İstanbul’da Okunuşu, İstanbul Ezanları, İstanbul: 2010 Kültür Başkenti Ajansı Yayınları
- Özcan, N. (2011). “Tekke Müsiki”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul
- Özpinar, Ö. (2012). Ezanı Anlamak, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Sarı, M.A. (2010). Günümüzde Ezanlar, İstanbul Ezanları, İstanbul: 2010 Kültür Başkenti Ajansı Yayınları
- Sarıçık, M. (2009). Hz.Muhammed’in Çağrısı-Medine Dönemi, İstanbul: Nesil Yayınları
- Sezikli, U. (2013). “Cami Müsikisi ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, VI. Dini Yayınlar Kongresi (İslâm, Sanat, Estetik), s. 537-563
- Sırma, İ.S. (2005). Ezan ya da Ebedi Kurtuluşa Çağrı, İstanbul: Beyan Yayınları
- Uzun, H. (2014). “Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Müsikisi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, S. 37, s. 86-110
- Uzun, M. (1994). “Edebiyatta Ezan”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. XII
- Zengin, M. (2015). İbadet Dilini Türkçeleştirme Çabası Olarak Türkçe Ezan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- www.mekder.org/blog/?id=g85n5ipi (Erişim tarihi: 14.03.2016)
- www.musikidergisi.net/?p=1724 (Erişim tarihi: 24.05.2017)